

Nasjonen: Faglig snakka

Bør jordbruksoppgjøret egentlig avvikles?

Jostein Brobakk, Forsker ved Ruralis

Publisert: 29.09.21

Det er ikke mangel på kritikk av jordbruksforhandlingene. Fremskrittspartiet har gått til valg på avvikling, og Dagens Næringsliv har kalt forhandlingene avleggs.

Dette er prinsipiell kritikk, og argumentet er at dagens ordning gir politikere, byråkrater og organisasjonene for stor makt, på bekostning av enkeltbonden som selvstendig næringsaktør og andre aktører i markedet.

Ordningen kritiseres også for å være for lukket, og så komplisert at det er vanskelig for utenforstående å følge med. Foran årets oppgjør var det også stor uenighet om selve grunnlagsmaterialet – eller virkelighetsbeskrivelsen – som lå til grunn for forhandlingene.

Den statsvitenskapelige litteraturen peker på en rekke fordeler ved korporative ordninger som jordbruksoppgjøret er et eksempel på. De bidrar til gjensidig forpliktende samarbeid, ansvarliggjør partene og er ofte konfliktdempende. Gjennom jordbruksforhandlingene har bøndene kortere vei til makten og faglaga får mulighet til å påvirke politikktutformingene direkte.

Ordningen bidrar til forutsigbarhet og stabilitet i markedet gjennom systemet med målpriser og markedsregulering, noe som igjen tjener både næringsmiddelindustrien og forbrukerne.

Instituttet er imidlertid ikke uten svakheter. Stortinget har overordnet ansvar for den norske landbrukspolitikken, men har delegert til regjeringen å framforhandle budsjetttrammene for næringa på sine vegne.

Ettersom forhandlingsresultatet etter sedvane i det store og hele aksepteres av Stortinget, er viktige deler av politikktutformingene løftet ut av Stortingssalen og bort fra den partipolitiske debatten.

En avvikling av jordbruksforhandlingene vil gi Stortinget en annen og viktigere rolle i virkemiddelutformingene og slippe til andre aktører, og gjøre budsjettbehandlingen mer lik andre sektorer. En avvikling bidrar imidlertid til at aktørene i landbruket i sterkere grad må lobbyere direkte overfor de største partiene på Stortinget, noe som vanligvis favoriserer de mest ressurssterke.

Dette vil gi kapitalsterke grupperinger større innflytelse på politikktutformingene enn i dag, og da vil helt andre spørsmål enn inntektsutjevning bli viktige, samtidig som samfunnets innsyn kan svekkes.

En annen svakhet er bondeorganisasjonenes mangel på sanksjonsmuligheter. Dersom bondeorganisasjonene opplever avstanden mellom krav og tilbud som for stor, er brudd eneste markeringsmulighet. Dette har ofte ingen praktisk betydning ettersom staten da står fritt til å vedta nivået på budsjettstøtten.

Gjentatte brudd for å markere uenighet over tid tjener heller ikke bøndernes sak, ettersom det kan bidra til å uthule forhandlingsinstituttet og på sikt bidra til at det blir satt ut av spill og styrke argumentene for avvikling.

Dermed står bøndene i den vanskelige situasjonen at de bør være varsomme med å benytte sin eneste sanksjonsmulighet for ofte, noe som i realiteten viser en skjevhet i forholdet mellom forhandlingspartene. Dersom faglaga derimot ikke bryter selv om avstanden mellom krav og tilbud oppfattes som for stor, innebærer det en aksept av statens virkelighetsbeskrivelse som grunnlag for forhandlingene.

Dersom kun et av faglaga bryter, beskriver Hovedavtalen at det andre kan slutføre forhandlingene på vegne av jordbruket. Dette kan også regnes som en svakhet som gjør at det kan stilles spørsmål om representativitet i forhandlingssituasjonen.

Videre kan årlige forhandlinger også redusere langsiktighet i politikken, spesielt om framforhandlet budsjetttramme svinger fra år til år. Til slutt kan stivhengighet og ordningens konserverende effekt redusere muligheten for mer radikale endringer og nødvendig fornyelse i politikken. Dette gjelder kanskje særlig der forbrukerne har andre preferanser enn matprodusentene.

Trass svakhetene mener jeg fordelene fremdeles er større enn ulempene, men at reformer bør diskuteres. En mulighet kan være mekling fra en uavhengig tredjepart ved brudd, som vil gjøre jordbruksforhandlingene mer lik lønnsforhandlingene.

En annen mulighet er at oppgjøret sendes til Stortinget ved brudd, men da må det legges føringer som gjør at forhandlingene ikke ender opp i Stortingssalen på fast basis. Begge forslagene vil redusere noe av den makten staten har i dag.

Et tredje forslag er at forhandlingene omfatter flere områder som påvirker næringa og bøndernes rammebetingelser, som spørsmål om toll og import, og nivået på skatter og avgifter. Dette er forhold som har stor betydning for bøndernes økonomiske situasjon, men som næringa ikke kan påvirke i særlig grad gjennom dagens ordninger.

Forhandlingsinstituttet har i mange tiår vist seg både robust og tilpasningsdyktig. Skal det revideres eller skrotes trenger vi en lang og grundig debatt, og alternative løsninger som tjener både næringa og samfunnet bedre enn dagens ordning må legges fram.